

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Zwanger van het woord

GERTIE BÖGELS

In het wetenschapskatern van de *NRC* van 30 mei 2009 haalt Berthold van Maris in de rubriek ›Kort nieuws‹ Francesco Foroni (Vrije Universiteit) en Gün Semin (Universiteit Utrecht) aan in een artikel uit *Psychological Science*, waarin zij schrijven dat de spieren die het gezicht doen glimlachen, een belangrijke rol spelen bij het interpreteren van het woord ›glimlachen‹. Dat je zelf een beetje gaat glimlachen als je iemand dat ziet doen was bekend. Het blijkt nu dat het zien van woorden als ›glimlachen‹, ›lachen‹ en ›fronsen‹, en zelfs het woord ›grappig‹, een activatie van de gezichtsspieren teweegbrengt die met behulp van elektroden te meten is. Dan stellen de onderzoekers de vraag: is de reactie van de gezichtsspieren een neveneffect van het interpreteren van het woord, of maakt het deel uit van het interpretatieproces zelf? Dat laatste bleek het geval. Men meende dat te mogen afleiden uit hetzelfde experiment maar dan met de woorden subliminaal gepresenteerd: de proefpersoon was zich er niet van bewust dat hij het woord zag maar de hersenen bleken het woord toch — dus onbewust — te verwerken. Het zou er volgens de onderzoekers op wijzen dat sommige woorden spieren activeren en dat die spierbeweging vervolgens weer van invloed is op de interpretatie en daarmee op de betekenis van het woord.

Woorden die spieren activeren, meten met behulp van elektroden, en spieren die helpen bij het interpreteren van een woord: dat klinkt naar zuivere wetenschap. Hoe complex kunnen woorden, mededelingen zijn, en hoe complex hersenvelden en spiergroepen die daar weer op reageren? Hoe complex is onze subliminale perceptie? Wat kunnen we meten, waarnemen of aanvoelen?

Ze is anderhalf jaar oud, staat al stevig op haar benen met haar rug tegen de knieën van haar moeder aan. Moeder vertelt dat ze sinds kort weer zwanger is — wel gepland, we hebben het haar nog niet verteld, pas als ik wat verder ben — met een blik op de peuter die geïnteresseerd luistert en daarbij naar de therapeut kijkt. Ze reikt vervolgens naar een haar bekend popje op de boekenplank, moeder staat even op en geeft het haar. Over het kind dat intussen het popje probeert open te prutsen: we dachten is ook leuk voor haar, plezieriger voor haar met spelen en zo, hebben ze wat aan elkaar. Ze helpt het kind het popje openmaken, zo'n kleine variatie van een matroesjka. Het kleinere pop-

petje wordt eruit gehaald, weer erin gestopt, het popje wordt weer dichtgemaakt en het kind laat zich op de grond zakken en speelt daar verder. Ik verlies haar uit het oog, luisterend naar moeders verhaal. Als moeder mij later belt herinner ik me dat ik het heb gezien, maar dat het niet echt tot me was doorgedrongen, namelijk dat het kind vlak voordat ze zich op de grond liet zakken met een snel gebaar het popje achter het borststuk van haar overalletje 'naar binnen' had gegooid. Moeder belt om te zeggen dat ze het popje vond bij het uitkleden. Ze zal het de volgende keer meebrengen.

De tegenstelling van deze dubbelgewenste zwangerschap treffen we in *Het distelzaad* van Ida Gerhardt. Ook het dichterlijk besef van wat woorden kunnen oproepen en aanrichten, soms voor generaties, transgeneratieel zagezegd.

*Ik hoorde een vrouw; zij zeide tot haar kind,
Zómaar op straat: 't Was heel wat beter als
jij nooit geboren was.' Het zei niets terug,
het was nog klein, maar het begon ineens
sleepvoetig traag te lopen; als een die
in ballingschap een juk met manden torst
en radeloos merkt dat zij zwanger is.
In Babylon misschien of Nineveh.*

*Ja, het wás zwanger, zwanger van dat woord.
Dat was, in duisternis ontkiemd, op weg:
Tot in het derde en vierde nageslacht.*

Zwanger van het woord. Hoe oud spreekt een kind en hoe oud is het als het kan verstaan?

Is het denkbaar dat het kind begrijpt waar moeder het over heeft, zichzelf vervolgens als het ware bezwangert door het popje in de buidel van haar overalletje te gooien? De moeder vertelt aan de therapeut dat ze zwanger is en dat het kind het nog niet weet. Op dat moment reikt het kind naar het popje en probeert het vervolgens open te prutsen. Ze beeldt uit wat moeder vertelt: er zit daar een kindje in. Ze haalt het eruit, stopt het er weer in en gooit het popje vervolgens met een snel gebaar bij zichzelf naar binnen. Ze beeldt de toestand van moeder uit, ze 'vat' het. Ze neemt op wat ze gehoord heeft, letterlijk, in haar handjes, om het onderwerp te behandelen, ook letterlijk, het te manipuleren, en verplaatst zich vervolgens in dezelfde situatie. Zijn hier complexe spiegelneuronen werkzaam? Is dit identificatie? Empathie? Of toch gewoon aanvoelen, verstaan wat je misschien nog niet helemaal precies weet? Woorden die spieren activeren en spieren die helpen bij de interpretatie. Zuivere wetenschap.